

A Comparative Study of the Resilience of the Azeri and Kurdish Ethnic Groups in Urmia City in the Face of the Economic Crisis

Sajad Seyedi¹ , Mohammadali Kiani² , Rasoul Afzali³

1. Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of University of Tehran, Tehran, Iran
Email: seyedi.sajad2570@ut.ac.ir

2. Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of University of Tehran, Tehran, Iran
Email: keyani@ut.ac.ir

3. (Corresponding Author) Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of University of Tehran, Tehran, Iran
Email: rafzali@ut.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article History:

Received:
6 July 2025
Received in revised form:
10 October 2025
Accepted:
19 November 2025
Available online:
23 December 2025

Keywords:

Resilience,
Economic Crisis,
Azeri Ethnicity,
Kurdish Ethnicity,
Urmia.

ABSTRACT

Assessing the level and nature of resilience among population groups, especially during socio-political crises, plays a crucial role in national governance and management. Various social and cultural factors influence resilience, and how ethnic groups interact and react to it is an important subject for study. This article aims to evaluate and comparatively study the level and nature of resilience of Azeri and Kurdish ethnic groups in Urmia County when facing an economic crisis, using a survey questionnaire method. Research findings indicate that the resilience of the Kurdish ethnic group to the recent economic crisis has been greater than that of the Azeri ethnic group, showing more adaptability. In contrast, Azeris exhibited more explicit political reactions to this crisis, while the political reactions of the Kurdish ethnic group were fewer and calmer. This difference is observable across almost all examined components: decreased political participation, increased protests, overt expression of dissatisfaction, reduced expectations from government institutions, increased demand for political changes, opposition to the government, requests for interaction and relations with other countries, formation of groups to pursue demands, activation of local economy, increased violence, increased migration, decreased commitment to the government, law-breaking, and intensified chaos. Furthermore, the results show that the influential factors on resilience levels differed between these two ethnic groups. Problem-solving skills significantly impacted resilience among Kurds, while emotional attachments were most significant among Azeris.

Cite this article: Seyedi, S., Kiani, M., & Afzali, R. (2025). A Comparative Study of the Resilience of the Azeri and Kurdish Ethnic Groups in Urmia City in the Face of the Economic Crisis. *Human Geography Research Quarterly*, 57 (4), 57-75.

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2026.388958.1008782>

© The Author (s)

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

The crises and disasters that have occurred in recent decades indicate that the vulnerability of communities has increased more than ever, and the level of risks has also risen. The aforementioned disasters and crises, such as natural disasters, economic hazards, wars, etc., undoubtedly have many destructive psychological impacts on societies. Various writings and statistics indicate a significant decrease in the resilience level of communities against various problems and crises; to the extent that they have entered a phase of high vulnerability. The study of resilience levels and behaviors among the two ethnic groups, Turks and Kurds, in response to Iran's recent economic crisis, which began in 2017, is significant. This research reveals the social and cultural structures, as well as the perceptions that each group holds when confronting the crisis. The geographic location of the study, Urmia, where both ethnic groups reside, allows for a more precise examination of the cultural and social characteristics shaping their resilience. This paper aims to address the question:

-What are the similarities and differences in the resilience of the Kurdish and Turkish ethnic groups in Urmia in response to the recent economic crisis, despite sharing the same spatial and geographic features?

-What cultural and social factors influence their resilience, and what strategies can be proposed to better meet their needs given the existing differences?

Methodology

The research method is analytical-descriptive, and data collection is survey-based using a questionnaire. Additionally, library and documentary sources were used to supplement the data. The questionnaire, which consists of closed-ended questions, was designed to assess the resilience of the two ethnic groups, Turks and Kurds, against the economic crisis. Data analysis was conducted using SPSS statistical software, and both descriptive and inferential statistical methods were employed. Descriptive statistics, such as percentages, frequency distributions, and

averages, were used to describe variables. The validity of the questionnaire was tested using content and face validity, and its reliability was confirmed through correlation and Cronbach's alpha methods, with significant results in all areas.

Results and discussion

Findings related to the factors influencing the resilience level of the Azeri and Kurdish ethnic groups indicate that their mental constructs and underlying social structures have been similar in some cases and different in others. Factors such as emotional attachments, personality traits, and problem-solving skills have been common factors affecting resilience for both groups. These components in the city of Urmia are influenced by the determining role of traditional structures in individuals' agency. The findings show that the Kurdish ethnic group in the studied region has higher resilience, primarily influenced by problem-solving skills, personality traits, emotional attachments, and religious beliefs. In contrast, the resilience of the Turkish ethnic group was most influenced by emotional attachments, personality traits, resilience planning, problem-solving skills, and their lifestyle. The Kurds exhibited greater adaptability in the face of the crisis.

In terms of social and political reactions, the Turks showed higher averages in negative indicators (non-resilience and incompatibility with the recent economic crisis), such as opposition to the government, demand for political change, lawlessness, increased migration and violence, and political disengagement. Meanwhile, in three positive indicators of resilience, calls for engagement with other countries, activation of the local economy, and forming groups to pursue demands, the Kurds outperformed the Turks. These findings suggest that the Turks responded more intensely to the crisis, while the Kurds responded more calmly.

Regarding resilience indicators such as depression, psychological issues, dissatisfaction with life, and failure to cope with livelihood challenges, the Kurds were found to be in a better position than the

Turks. These differences reflect distinct cultural norms and mental frameworks between the two groups. Historical evidence also supports that the Turkish ethnic group has actively participated in political and social movements, whereas the Kurds have generally been more passive and accommodating.

Conclusion

Assessing the resilience of population groups, especially in times of social and political crises, is crucial for effective governance. This comparative study between the Turkish and Kurdish ethnic groups in Urmia showed that they have different resilience levels and behaviors in response to the recent economic crisis. While some factors influencing resilience, such as problem-solving skills and personality traits, were common between the two groups, their prioritization differed. The study's results confirmed that Kurds exhibited greater resilience, particularly in terms of non-violent and adaptive strategies, while Turks showed more overt and disruptive responses. This significant difference points to the existence of distinct ethnic norms and structures regarding resilience in economic crises. A broader comparative study across all ethnic groups in Iran could help design a comprehensive resilience model for policymakers to address population needs during crises better.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

مطالعه تطبیقی میزان تاب‌آوری اقوام آذری و کرد شهرستان ارومیه در مواجهه با بحران اقتصادی

سجاد صیدی^۱، محمدعلی کیانی^۲، رسول افضلی^۳

۱- گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: seyedi.sajad2570@ut.ac.ir

۲- گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: keyani@ut.ac.ir

۳- نویسنده مسئول، گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: rafzali@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	ارزیابی میزان و چگونگی تاب‌آوری گروه‌های جمعیتی به‌خصوص در بحران‌های اجتماعی-سیاسی نقش مهمی در مدیریت و حکمرانی کشور دارد. تاب‌آوری، تابع عوامل مختلف اجتماعی و فرهنگی است و چگونگی کنش و واکنش گروه‌های قومی به آن به‌عنوان یک مسئله مهم قابل مطالعه است. این مقاله در صدد است تا میزان و چگونگی تاب‌آوری اقوام آذری و کرد شهرستان ارومیه در مواجهه با بحران اقتصادی را با استفاده از روش پیمایشی پرسشنامه‌ای، ارزیابی و مطالعه تطبیقی کند. یافته‌های تحقیق نشان داده است که تاب‌آوری قوم کرد در قبال بحران اقتصادی اخیر بیش‌تر از قوم آذری بوده و نسبت به آن سازگاری بیش‌تری داشته‌اند؛ درحالی‌که آذری‌ها در قبال این بحران واکنش‌های سیاسی صریح‌تری را بروز داده در مقابل واکنش سیاسی قوم کرد کم‌تر و آرام‌تر بوده است. تقریباً در همه مؤلفه‌های بررسی‌شده یعنی کاهش مشارکت سیاسی، افزایش اعتراضات، اعلام نارضایتی آشکار، کاهش انتظارات از نهادهای دولتی، افزایش تقاضا برای تغییرات سیاسی، مخالفت با دولت، درخواست برای تعامل و رابطه با سایر کشورها، تشکیل گروه برای پیگیری مطالبات، فعال کردن اقتصاد محلی، افزایش خشونت، افزایش مهاجرت، کاهش تعهد به حکومت، قانون‌گریزی و تشدید هرج‌ومرج این تفاوت دیده می‌شود. همچنین نتایج به‌دست‌آمده نشان داده است که عوامل اثرگذار بر میزان تاب‌آوری در این دو قوم متفاوت بوده است. در کردها مهارت‌های حل مسئله و در آذری‌ها دل‌بستگی‌های عاطفی بیش‌ترین اثرگذاری را بر میزان تاب‌آوری داشته‌اند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۸ تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۱۰/۰۲	
واژگان کلیدی: تاب‌آوری، بحران اقتصادی، قوم آذری، قوم کرد، ارومیه.	
استناد: صیدی، سجاد؛ کیانی، محمدعلی و افضلی، رسول. (۱۴۰۴). مطالعه تطبیقی میزان تاب‌آوری اقوام آذری و کرد شهرستان ارومیه در مواجهه با بحران اقتصادی. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۷ (۴)، ۷۵-۵۷. http://doi.org/10.22059/jhgr.2026.388958.1008782	
	ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

مقدمه

بحران‌ها و سوانح روی داده در دهه‌های اخیر حاکی از این می‌باشد که آسیب‌پذیری اجتماعات، بیش‌ازپیش افزایش یافته و سطح مخاطرات نیز بالا رفته است. سوانح و بحران‌های مذکور مانند سوانح طبیعی، مخاطرات اقتصادی، جنگ و ... بدون شک دارای آسیب‌های روان‌شناسانه مخرب بسیاری بر جوامع می‌باشند. مکتوبات و آمارهای مختلف بیانگر کاهش قابل‌توجه سطح تاب‌آوری اجتماعات در مقابل معضلات و بحران‌های گوناگون می‌باشد؛ به‌گونه‌ای که وارد فاز آسیب‌پذیری بالا شده است. تنش‌های روحی و چالش‌های متأثر از مصائب اقتصادی در کشور، علاوه بر این که از بُعد جسمانی افراد را آزرده ساخته، آن‌ها را از بعد روحی نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. شرایط مذکور هم باعث به وجود آوردن مخاطرات فیزیولوژیک می‌شود و هم تنش‌هایی مانند یأس و استرس، پایین آوردن سطح تاب‌آوری، افسردگی و ... را موجب می‌شود. آثار و پیامدهای منفی حاصل از بحران اقتصادی در ایران رو به فزونی است و به‌عنوان یک مسئله علمی از جنبه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و فرهنگی درخور توجه است. از جنبه اجتماعی مطالعه تأثیرات این بحران بر گروه‌ها و اقشار مختلف جمعیتی و واکنش‌های متفاوت آن‌ها، ابعاد و زوایای متفاوت و پنهان مسئله را برای سیاست‌گذاری‌های بهتر آشکار می‌سازد (میرزایی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۳-۱۱۲). واکنش‌هایی که گروه‌های مختلف اجتماعی در قبال بحران‌ها نشان می‌دهند از جنبه اجتماعی با عنوان تاب‌آوری تعریف می‌شوند (Godschalk, 2014: 121). آنچه تاب‌آوری گروه‌های مختلف اجتماعی را در قبال بحران‌ها، شایسته مطالعه می‌کند سازه‌ها، انگاره‌ها، هنجارها و ارزش‌های پایدار و متغیر اجتماعی و فرهنگی هرکدام از آن‌هاست که واکنش‌های آن‌ها را در قبال نظام اجتماعی و سیاسی متفاوت می‌سازد. این مسئله به‌خصوص در کشورهایی که دارای پهنه گسترده فرهنگی هستند و ترکیب جمعیتی آن‌ها از گروه‌ها و اقوام مختلف اجتماعی تشکیل شده مهم‌تر و حساس‌تر است. طبعاً همه گروه‌ها و اقشار اجتماعی در قبال یک بحران واکنش یکسانی ندارند و با توجه به سازه‌ها و انگاره‌های اجتماعی و فرهنگی‌شان به اشکال مختلف واکنش نشان می‌دهند (عابدی و شاه‌محمدی، ۱۴۰۴).

دولت‌ها در سوی دیگر این مسئله بیش‌ترین تأثیر را از اشکال مختلف تاب‌آوری گروه‌ها و اقشار مختلف اجتماعی در جامعه می‌پذیرند. در جامعه ایران که از اقوام و گروه‌های مختلف اجتماعی تشکیل شده است و گهگاه این گروه‌ها و اقوام در یک مکان جغرافیایی ساکن شده‌اند، چگونگی مداخله دولت برای کنترل و مهار پیامدهای منفی واکنشی گروه‌ها و اقوام مسئله‌ای مهم و حیاتی است. این که دولت با چه ابزاری با واکنش‌های احتمالی این گروه‌ها برخورد کند نیازمند کنکاش و بررسی دقیق علمی از لایه‌های مختلف سازه‌ها و انگاره‌های تشکیل‌دهنده تاب‌آوری آن‌هاست. برخی از گروه‌های جمعیتی اساساً مداخلات سخت‌افزاری را به دلیل بافت نرم اجتماعی که ناشی از پیچیدگی و انسجام فزاینده درونی آن‌هاست برنمی‌تابند. در مقابل گروه‌های دیگر که لایه‌های اجتماعی آن‌ها پیچیدگی ندارد ممکن است برخوردهای سخت‌افزاری مناسب‌تر باشد. البته همه مزیت‌های این‌گونه مطالعات دولت‌محور نیست و گروه‌ها و اقشار اجتماعی نیز چه به‌صورت جمعی یا فردی از آن سود می‌برند. برای مثال در صورتی که میزان و چگونگی تاب‌آوری گروه‌های قومی در قبال بحران‌ها از طریق مطالعات علمی مشخص شود، خدماتی که دولت در زمان بحران‌ها به تفکیک ویژگی‌های مختلف تاب‌آوری، برای این گروه‌ها ارائه می‌کند مناسب‌تر و کارآمدتر خواهد بود. ممکن است که یک گروه قومی انجام خدماتی را رضایت‌بخش بداند درحالی که گروه قومی دیگر نسبت به آن واکنش منفی نشان دهد.

پیشینه تحقیق در خصوص رابطه تاب‌آوری با مسائل اقتصادی تقریباً غنی است. در ادبیات تولیدشده پیرامون این موضوع اثرگذاری مسائل اقتصادی بر تاب‌آوری در ایران و سایر کشورها موردبررسی قرار گرفته است.

شاکری بستان‌آباد و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله «تاب‌آوری اقتصادی بخش کشاورزی ایران» با استفاده از شاخص‌های ترکیبی (تمرکز صادراتی، بی‌ثباتی درآمد، ضریب خوداتکایی و شاخص‌های حکمرانی) روند تاب‌آوری بخش کشاورزی ایرانیان را طی دوره ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۴ بررسی کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد تاب‌آوری این بخش در همان دوره روند کاهشی داشته و کنترل فساد و تنوع صادرات از عوامل مؤثر بر آن بوده‌اند. عزیزی و همکاران (۱۴۰۰-۱۳۹۹) در پژوهش «واکنش تاب‌آوری اقتصادی در برابر شوک‌های اقتصادی ایران» اقدام به مدل‌سازی واکنش شاخص تاب‌آوری به شوک‌های اقتصادی (نرخ ارز، تورم، بیکاری و غیره) در بازه زمانی جدید کرده‌اند. آن‌ها با استفاده از روش واکنش ضریبی نشان داده‌اند که سرعت بازگشت اقتصاد پس از شوک بین متغیرهای اقتصادی متفاوت است. عزیزاده و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌شان به بررسی تأثیر تاب‌آوری اقتصادی بر درآمد مالیاتی استان‌ها در دوره ۱۴۰۰-۱۳۸۵ پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد افزایش تاب‌آوری اقتصادی با افزایش معنادار درآمدهای مالیاتی همراه بوده و کشش آن بیش‌تر از واحد بوده است. رضانی و همکاران (۱۴۰۱) رابطه بین اجزای توسعه پایدار و تاب‌آوری اقتصادی ایران طی دوره ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸ را تحلیل کرده‌اند. آن‌ها با کاربرد نظریه گراف متغیرهای کلیدی مؤثر بر تاب‌آوری را شناسایی کرده‌اند و نتایجی چون اهمیت بعد حکمرانی و اقتصادی را برجسته کرده‌اند. پورباقریان و کاشیان (۱۴۰۲) در مقاله «تأثیرپذیری تاب‌آوری اقتصادی ایران از کاهش سهم نفت در صادرات» رابطه سهم صادرات غیرنفتی به کل صادرات با شاخص تاب‌آوری را طی دوره ۱۳۶۹ تا ۱۳۹۹ بررسی کرده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که هر واحد افزایش در سهم صادرات غیرنفتی بهبود معناداری در تاب‌آوری اقتصادی ایجاد می‌کند. باستانی و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله «بررسی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی با رویکرد تاب‌آوری اجتماعی: مرور سیستماتیک» به بررسی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی برای تاب‌آوری اجتماعی می‌پردازند. نتایج نشان می‌دهند که مهارت افزایی، توانمندسازی ساکنین و اعتماد اجتماعی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در تاب‌آوری هستند.

ادبیات تحقیق در خصوص رابطه تاب‌آوری و مسائل اقتصادی در آثار خارجی نیز وجود دارد که در اینجا به مهم‌ترین آن‌ها از آن‌ها اشاره می‌شود. شی و همکاران (۲۰۲۴) پیشنهاد روشی نو برای سنجش تاب‌آوری اقتصادی را ارائه داده‌اند و تأثیر فناوری مالی بر تاب‌آوری اقتصادی مناطق مختلف چین طی سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۱۱ را بررسی کرده‌اند. آن‌ها نشان داده‌اند که فناوری مالی از طریق ارتقای نوآوری و تغییر ساختار صنعتی، اثر مثبت معناداری بر تاب‌آوری دارد. هو و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌شان با استفاده از داده‌های منطقه‌ای چین، رابطه بین توسعه مالی فراگیر دیجیتال و تاب‌آوری منطقه‌ای را بررسی کرده‌اند. یافته‌ها بیانگر آن است که توسعه مالی دیجیتال به‌طور معنادار تاب‌آوری مناطق را در مواجهه با شوک کووید-۱۹ افزایش داده است. هائو (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با داده‌های استانی چین برای دوره ۲۰۱۹-۲۰۰۸ ساختار شاخص تاب‌آوری منطقه‌ای را مدل‌سازی کرده و نقش ساختاری عوامل مالی را بررسی کرده است. نتایج نشان می‌دهد که تأثیر بازار مالی بر تاب‌آوری دارای الگوی «شکوفایی معکوس» است و تأثیرات آن در مرحله بازایی بیش‌تر از مرحله آسیب است. ساتن و همکاران (۲۰۲۵) در مقاله‌شان به بررسی تاب‌آوری منطقه‌ای و مسیر رشد پس از بحران‌ها پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که ویژگی‌های منطقه‌ای (مثل تنوع اقتصادی، ظرفیت سیاست‌گذاری محلی) تأثیر زیادی بر روند بازایی منطقه دارند. باستانی‌فر (۲۰۲۵) شاخص تاب‌آوری اقتصادی را برای کشورهای عضو سازمان پیمان شانگهای طی بازه ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱ طراحی کرده است و به‌صورت پویا رابطه تاب‌آوری با رشد اقتصادی را بررسی کرده است.

مطالعه تطبیقی تاب‌آوری دو گروه قومی در برابر بحران اقتصادی و ابعاد مختلفی که در این مقاله به آن می‌پردازیم در هیچ‌یک از آثار منتشرشده در خصوص تاب‌آوری وجود ندارد و برای نخستین بار این مسئله در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد. بخشی از کارهای انجام‌شده در زمینه رابطه تاب‌آوری و بحران‌های اقتصادی روشمند بوده و محقق در آن‌ها به

نتایج دقیق نیز دست‌یافته است. در این مقاله نیز بهره‌مندی از روش پیمایشی پرسشنامه‌ای و رعایت همه اصول روشی باعث نتایج دقیق علمی شده است. با این حال توجه به سازه‌های فرهنگی و اجتماعی گروه‌های قومی و اثرگذاری آن‌ها بر تاب‌آوری که در این مقاله بر آن تمرکز شده، در هیچ‌یک از کارهای منتشر شده وجود نداشته است. همچنین مطالعه تطبیقی بین چگونگی و میزان تاب‌آوری دو گروه جمعیتی که در یک مکان جغرافیایی ساکن‌اند، از جنبه‌های مهم نوآوری در این مقاله است. عمده مطالعات انجام‌شده در حوزه‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و یا روستایی و یا از منظر اقتصادی بوده است. این مقاله با رویکرد جغرافیای سیاسی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های مطالعاتی این حوزه یعنی قومیت را در ارتباط با تاب‌آوری مورد مطالعه قرار داده است. مطالعه میزان و چگونگی تاب‌آوری دو گروه قومی آذری و کرد در قبال بحران اقتصادی اخیر ایران که از سال ۱۳۹۶ در جامعه شروع شده، از این جهت که سازه‌ها و انگاره‌های اجتماعی و فرهنگی هر کدام را در قبال آن مکشوف می‌سازد، مفید و سازنده است. نکته مهم این که شهرستان مورد مطالعه این مقاله یعنی ارومیه مکان و فضای جغرافیایی است که هر دو گروه قومی مذکور در آن سکونت دارند و این مسئله تدقیق در ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی پدیدآورنده چگونگی و میزان تاب‌آوری این گروه‌های قومی را بیش‌تر می‌سازد. در واقع این مقاله در پی پاسخگویی به این پرسش‌هاست که عوامل اثرگذار بر میزان و چگونگی تاب‌آوری دو گروه قومی آذری‌ها و کردهای شهرستان ارومیه کدام‌اند؟ تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو گروه قومی در چگونگی و میزان تاب‌آوری چیست‌اند؟ و با توجه به تفاوت‌های موجود در این زمینه چه راهبردها و راهکارهایی برای پاسخگویی مناسب‌تر به نیازهای آن‌ها می‌توان ارائه کرد؟

مبانی نظری

تاب‌آوری

واژه تاب‌آوری^۱ نخستین بار توسط مهندسان جهت نشان دادن قدرت عناصر برای برگشت به وضعیت قبلی، بعد از تحت فشار قرار گرفتن، مورداستفاده قرار گرفت (Norris & Steevens, 2007: 27; Pimm, 1984: 4); محدث اردبیلی، ۱۳۹۹). همچنین این اصطلاح از قبل توسط روانشناسان در حیطه مقابله شخصی با آسیب‌ها و رویدادهای مهم حین زندگی، استفاده می‌شده است (Briguglio et al, 2009: 34). اصطلاح اجتماعات تاب‌آوری در مقابل حوادث، تحت عنوان یک شیوه تازه برای پایین آوردن آسیب‌های تهدیدات طبیعی و حوادث، توسط میلیتی (۱۹۹۹) مورداستفاده قرار گرفت (Cuter et al, 2008: 6).

در حوزه علوم انسانی این واژه ابتدا در حوزه مدیریت بحران به‌خصوص در بحران‌های انسانی ناشی از حوادث طبیعی مثل زلزله به کار رفت و نقطه آغاز آن دهه ۱۹۹۰ میلادی، یعنی دهه موسوم به کاهش تهدید حوادث طبیعی بود. سال ۱۹۹۴ میلادی، یوکوهامای ژاپن میزبان همایش نخست بین‌المللی سازمان ملل متحد با عنوان «کاهش حوادث طبیعی» بود که به‌طور خاص روی پایین آوردن تهدید حوادث و افزایش میزان تاب‌آوری جوامع پرخطر متمرکز بود. بیانیه هزاره در سال ۲۰۰۰ میلادی به‌طور خاص تاب‌آوری را فراتر از حوزه مدیریت مخاطرات طبیعی به حوزه‌های اقتصادی مانند تاب‌آوری در برابر فقر مطرح کرد (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷؛ بهرامی و همتی، ۱۳۹۹: ۴۱). از این زمان به بعد جهت نشان دادن توانایی تطبیق انسان و اجتماعات با وضعیت‌های بحرانی اصطلاح تاب‌آوری به‌کاربرده شده و حتی فراتر از سطح فردی به‌صورت «تاب‌آوری جامعه» نیز مورداستفاده قرار گرفته است. بر این اساس استدلال شده است تاب‌آوری

فراتر از سطح فرد از طریق ساختارهای اجتماعی شکل می‌گیرد به این معنا که ضمانت تاب‌آوری اجتماع توسط دسته‌ای از انسان‌های تاب‌آوری صورت نمی‌گیرد بلکه در ساختارهای آن نهفته است (Norris & Steevens, 2007: 1). در این زمینه جامعه‌شناسان به این مسئله پرداخته‌اند که مهم‌ترین عناصر شکل‌دهنده تاب‌آوری در جامعه سازه‌ها و انگاره‌های اجتماعی و فرهنگی موجود در آن هستند (Maguire & Cartwright, 2008: 4,5).

جامعه تاب‌آوری^۱ به اجتماعی گفته می‌شود که توان پذیرش ضربات ناشی از تهدید را به شیوه‌ای دارد که تهدیدهای مذکور به حوادث مبدل نشوند. این جامعه همچنین نیروی بازگشت به وضعیت قبل از بحران را دارد و در پی مجالی است تا با دگرگونی‌های بیش‌تر و انطباق‌پذیری با وضعیت، پس از بحران وضعیت خود را تغییر دهد (Davis & Izadkhah, 2006: 12; زیاری و کانونی، ۱۴۰۰). برخی از اجتماعات که توانایی پذیرش ضربات واردشده را ندارند، در بازگشت به شرایط معمولی از هم‌گسیختگی در آن‌ها روی می‌دهد و قادر به تحمل و سازش با شرایط پیش‌آمده نیستند. در توضیح شرایط این اجتماعات از اصطلاحاتی مثل حساسیت، آسیب‌پذیری، شکنندگی، ضعف در دگرگونی، عدم انعطاف، نداشتن پایداری، انزوای ناکامی و ... استفاده می‌شود. اجتماع تاب‌آوری امنیتش از سایر جوامع بالاتر است و قدرت ساختن و برنامه‌ریزی در عرصه سوانح طبیعی را جهت پایین آوردن آسیب‌پذیری از طریق تحکیم این خصوصیات برای نائل شدن به تاب‌آوری را دارد (Twigg, 2007: 5). برخی از ویژگی‌های تاب‌آوری ذاتی هستند و در سازه‌ها، انگاره‌های ذهنی، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه نهفته‌اند. برخی از عوامل ایجادکننده تاب‌آوری نیز اکتسابی‌اند و جوامع آن‌ها را از طریق تجارب و مدیریت صحیح سازمانی و نهادی به دست می‌آورند. (Norris & Stevens, 2007: 1; عابدینی و شاه‌محمدی، ۱۴۰۴: ۱۳۳-۱۳۴)

نگرش‌های نظری تاب‌آوری

تاب‌آوری اجتماعی متشکل از ابعاد سازمانی، اقتصادی و اجتماعی یکی از عناصر مهم شناسایی قدرت جامعه برای مدیریت خود محسوب می‌شود (Adger, 2000: 23; Folke, 2006: 18; Maguire & Hagan, 2007: 15). از منظر قدرت استقامت و جواب دهی مثبت به بحران‌ها و دگرگونی‌ها، سه نگرش اصلی در این چشم‌انداز وجود دارد:

-تاب‌آوری به‌مثابه پایداری: منشأ پیدایش این نگرش نخستین بررسی‌های اکولوژیکی است و معنی تاب‌آوری را در قدرت برگشت به حالت پیشین می‌بیند. استدلال اصلی در این نگرش این است که جامعه بحران‌زده قابلیت این را دارد که به وضعیت قبل از بحران برگردد. جامعه بحران را می‌پذیرد اما آستانه تحملش بالاست و اجازه نمی‌دهد رخنه‌ای در حد تحملش ایجاد شود. این نگرش تاب‌آوری را تابع ویژگی‌های جبری و حتمی جامعه می‌داند که بر اساس آن جامعه یا خصیصه فطری غلبه بر بحران را دارد یا ندارد (Torres-Lima et al, 2019: 46-47; رضایی، ۱۳۸۹: ۲۸).

-تاب‌آوری تحت عنوان بازیابی: این نگرش برعکس نگرش پایداری، تاب‌آوری را تابع عوامل جبری و حتمی نمی‌داند و جوامع را از حیث چگونگی احیا و بازیابی مرحله قبل از بحران به درجه‌های متفاوتی تقسیم می‌کند. توانایی جوامع برای احیای وضعیت پیشین متفاوت است و هر جامعه‌ای متناسب با ویژگی‌ها و خصیصه‌های خود در زمان‌های متفاوت می‌تواند به مرحله قبل از بحران برگردد. در این نگرش همه جوامع دارای میزانی از تاب‌آوری هستند و نمی‌توان جامعه‌ای را فاقد تاب‌آوری دانست (Pede, 2020: 18; Maguire & Cartwright, 2008: 5-8).

-تاب‌آوری به‌مثابه گذار: این نگرش که جدیدتر نیز می‌باشد تاب‌آوری اجتماعی را، توانایی یک جامعه برای دستیابی به دگرگونی جدی می‌داند به‌گونه‌ای که ورای برگشت به حالت قبلی تداعی‌کننده وضعیت جدیدی باشد (Herrera et

135: al, 2006). مثلاً اجتماعی مبتنی بر فعالیت‌های روستایی شاید تصمیم بگیرد به حیطه‌های مختلف اقتصادی ورود پیدا کند (مانند گسترش فعالیت‌های گردشگری) یا مشغله‌های نوآورانه کشاورزی سازگار با محیط‌زیست. نگرش گذار تاب‌آوری با اصطلاحاتی مانند باز زنده سازی، نوسازی و تنظیم مجدد همراه است (Maguire & Cartwright, 2008: 439; Kiss et al, 2020: 5,8).

در مباحث مربوط به تاب‌آوری، سه بعد از تاب‌آوری را ذکر کرده‌اند: تاب‌آوری فردی، تاب‌آوری جامعه و تاب‌آوری ملی. در بررسی‌های دیگر، دو بعد آخر را به‌عنوان تاب‌آوری اجتماعی لحاظ کرده‌اند (Kimhi, 2014: 2); زیاری و کانونی، ۱۴۰۰).

تاب‌آوری فردی: در این نگرش، تاب‌آوری یک خصوصیت فردی است چراکه سنجش خطرات و امنیت توسط اشخاصی که امنیت یا عدم آن را تشخیص می‌دهند انجام می‌گیرد. بونانو، تاب‌آوری را توان شخص در ایجاد کارکردی پایدار بعد از وقوع سوانح و تحت عنوان سیر گذار از درستی عملکرد با گذشت زمان، معنا کرده است (خداامردی، ۱۴۰۰: Kimhi & Eshel, 2009: 72).

تاب‌آوری اجتماعی: این اصطلاح در سال‌های اخیر رایج شده است و به مفهوم توانایی ساختاری جامعه در استقامت، احیا و ایجاد دگرگونی‌های عمیق با هدف سازگاری با شرایط جدید است (McLellan, 2012: 54). تاب‌آوری جامعه شامل سه مؤلفه است: شیوه‌های تعامل افراد با یکدیگر (مانند اطمینان، توافق و ...); امکانات و توانایی‌های میان افراد (مانند شراکت، دقت توجه و ...); و امکانات و توانایی‌های فزاینده (ماهیت جمعی، تمرکز و تجمع) (Kimhi, 2014: 3); خداامردی، ۱۴۰۰).

تاب‌آوری ملی: تاب‌آوری ملی به مفهوم قدرت اجتماع در بالا بردن شاخص امنیت ملی کشور است. از این منظر اطمینان به حکومت، عرق ملی و ادراک تهدیدات خارجی اثر زیادی در دستیابی به قدرت و امکانات اجتماعی دارند که به دنبال آن، تاب‌آوری بیش‌تر نیز حاصل می‌شود (Canetti et al, 2014: 505). در سال‌های اخیر، برخی پژوهش‌ها، تأثیر سرمایه اجتماعی در تاب‌آوری اجتماعی و ملی را مهم دانسته‌اند و به آن، به‌عنوان یکی از ابعاد تأثیرگذار بر افزایش تاب‌آوری ملی نگریسته‌اند (Aldrich & Meyer, 2015: 78; Gotham & Powers, 2015: 91). تاب‌آوری ملی، زیرسیستم‌های مختلفی دارد که وجه اشتراک آن‌ها توان مقاومت، پایداری و عکس‌العمل مناسب و درخور (مثبت) به تنش یا چالش می‌باشد (رضایی، ۱۳۸۹: ۷۸).

تاب‌آوری اقتصادی: تاب‌آوری اقتصادی به معنی سازش فطری و انطباق‌پذیری گروه‌ها در مقابل بحران است، به شکلی که آن‌ها را در پایین آوردن آسیب‌های ناشی از بحران توانمند سازد (Rose, 2004: 29). به‌عبارت‌دیگر تاب‌آوری اقتصادی بیانگر قدرت و توان اجتماع در احیای مجدد ساختار اقتصادی خود پس از بحران اقتصادی است (Christophersona, Michieb & Tylere, 2010: 62).

تاب‌آوری محیطی: از نظر ادگر^۱ در تاب‌آوری محیطی، دو جستار از تاب‌آوری مطرح است: تاب‌آوری مهندسی و تاب‌آوری بوم‌شناختی. تاب‌آوری مهندسی، به مفهوم زمان بازگشت به شرایط عادی بعد از بحران می‌باشد که بیان‌کننده تأکید بر توانایی کارکرد است. تاب‌آوری بوم‌شناختی به توانایی ساختار در حراست از کارکرد خود در وضعیت بحرانی و همچنین قدرت پذیرش چالش‌های موجود اطلاق می‌شود (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰). در هر دو جستار، محیط جغرافیایی مرکزیت دارد و تلاش‌ها برای احیای آن صورت می‌گیرد.

تاب‌آوری زیرساختی-کالبدی: نحوه استفاده زمین، شبکه حمل‌ونقل و دسترسی، مکان‌های عمومی، چشم‌انداز و ساختار شهری، از شاخصه‌های کالبدی شهر می‌باشند که از نظریات کنزن، لینچ و رادوین استخراج شده‌اند؛ که این شاخصه‌ها تعامل نزدیکی با نظریه‌های مطرح درباره ساختارهای تاب‌آوری، به‌خصوص تاب‌آوری شهری دارد. شهرهای آسیب‌پذیر در مواجهه با حوادث، تاب‌آوری ندارند و همچنین انجام فعالیت‌ها برای پایین آوردن سطح آسیب‌پذیری، به‌تنهایی جهت تاب‌آوری شهر کافی نیستند. (Berke et al, 2003: 75; Kamandri, 2018).

بحران

بحران^۱ حادثه‌ای است که در اثر رخدادها و عملکردهای طبیعی و انسانی به‌طور ناگهانی به وجود می‌آید. مشقت و سختی و خسارت را به یک مجموعه یا جامعه انسانی تحمیل می‌کند و برطرف کردن آن نیاز به اقدامات و عملیات اضطراری و فوق‌العاده دارد. بسیاری از پژوهشگران از جمله روزنتال^۲ بر این باورند که بحران‌ها جزء ویژگی‌های برجسته جوامع امروزی به‌ویژه قرن بیستم و قرن بیست‌ویکم است و نمی‌توان دیگر آن را به‌مثابه عوامل خارجی زندگی روزمره و تهدیداتی تلقی کرد که در «مکانی دوردست» در کمین انسان‌هاست بلکه به بخشی از دنیای ما و جزئی از شیوه و راه و رسم زندگی انسان‌ها تبدیل شده است (روزنتال و پیجنبرگ، ۱۳۸۳: ۱۶؛ افضل‌ی، ۱۴۰۱: ۷۳). بحران‌های اجتماعی ممکن است در هر یک از ابعاد اقتصادی، فرهنگی و سیاسی رخ دهند. شدیدترین نوع بحران‌ها که آثار منفی گسترده‌ای دارند مربوط به ناکارآمدی دولت در تأمین نیازهای اساسی زندگی است. در این شرایط بحران ممکن است باعث آشفتگی اجتماعی، بی‌سازمانی اجتماعی و انقلاب اجتماعی شود.

بحران‌های اجتماعی به یک‌میزان گروه‌ها و اقشار اجتماعی را در جامعه متأثر نمی‌کنند. پهنه‌های جغرافیایی متفاوت، گروه‌های قومی و نژادی مختلف و مناطق مرکز-پیرامون در درون یک قلمرو جغرافیایی واکنش‌های متفاوتی در قبال بحران‌های اجتماعی نشان می‌دهند. در این مقاله بحران اقتصادی متغیر مستقلی است که باعث ایجاد واکنش‌های متفاوت گروه‌ها و اقشار مختلف اجتماعی شده است. پژوهشگر درصدد است که با توجه به متغیر مستقل چگونگی و میزان تاب‌آوری را در دو گروه قومی کرد و آذری در ایران بررسی کند.

وجه مشترک همه رویکردهای نظری اشاره‌شده توانایی ایستادگی، مقاومت و واکنش مثبت به فشار یا تغییر در برابر بحران است. بررسی میزان تاب‌آوری دو گروه قومی آذری و کرد در برابر بحران‌ها مستلزم در نظر گرفتن همه ابعاد تاب‌آوری اشاره‌شده در نظریه‌ها شامل ابعاد محیطی، اجتماعی، اقتصادی، نهادی و ... است. بر این اساس میزان تاب‌آوری افراد در این دو گروه قومی، مربوط به ابعاد اجتماعی مانند سازه‌های فرهنگی و سرمایه اجتماعی، ابعاد اقتصادی مانند توانایی برگشت و ظرفیت جبران خسارات، ابعاد محیطی مانند ویژگی‌های فضایی و مکانی محل زندگی و ابعاد نهادی مثل بستر نهادی تاب‌آوری و چگونگی تعامل افراد و گروه‌ها با این نهادهاست. با این رویکرد جامعه تاب‌آوری می‌تواند از تجارب تغییرات به وجود آمده برای رسیدن به اهداف و عملکرد بهتر خود استفاده کند و با روش‌های خلاقانه و نوآورانه به تغییرات واکنش نشان دهد. با بررسی و ارزیابی این ابعاد می‌توان ویژگی‌های جوامعی را که احتمال بازگشت به حالت قبلی آن‌ها کم است شناسایی کرد تا بتوانند با یک روش سازگارانه همراه با تغییر خارجی دگرگون شوند. همچنین این رویکرد برای درک چگونگی واکنش یک جامعه و کنترل و مداخله در آن‌ها مفید است. از آنجاکه تغییر در هر جامعه‌ای غیرقابل اجتناب است، این رویکرد آن را به‌عنوان امری در نظر می‌گیرد که جامعه برای رسیدن به حالت اصلی‌اش به آن

1. Crisis

2. Rosenthal

نیاز دارد. به عبارت دیگر در یک جامعه خود افراد قادر به شکل دادن خط سیر تغییرات (گذار) در جامعه هستند و نقشی مرکزی در میزان و نوع اثری که به وسیله تغییرات ایجاد می‌شود، دارند.

روش پژوهش

روش تحقیق در این مقاله تحلیلی-توصیفی و شیوه گردآوری اطلاعات، پیمایشی پرسشنامه‌ای است. برای تکمیل داده‌ها و اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی نیز بهره برده شده است. ابزار گردآوری داده‌ها علاوه بر مطالعه و فیش، پرسشنامه بوده است. پرسشنامه حاوی گویه‌های بسته بوده که برای سنجش میزان تاب‌آوری دو قوم آذری و کرد در قبال بحران اقتصادی تهیه شده است.

تاب‌آوری دارای سطوح گوناگونی است و در نتیجه سنجش و ارزیابی همه این سطوح، فقط با یک متغیر امکان‌پذیر نیست. مسئله وقتی مشکل‌تر می‌شود که برای اندازه‌گیری، ابعاد کیفی و بااهمیتی مانند سازه‌های فرهنگی و اجتماعی نیز وجود داشته باشند که برای ارزیابی آن‌ها باید با پالایش شاخص‌های احصا شده از طریق روش‌های دقیق به نتایج معتبر دست یافت. یکی دیگر از مسائل مهم روشی در سنجش میزان تاب‌آوری، مربوط به گوناگونی مؤلفه‌هاست. مفاهیم و مضامین تاب‌آوری، هم‌چنین تنوع آمار و داده‌ها و به علاوه سطوح مربوط به حیطه معنی‌کننده تاب‌آوری متنوع‌اند (عبدالشاه و غیاثوند، ۱۳۹۴: ۸۵-۸۴). در این موارد پژوهشگر باید به همه سطوح اکولوژیکی و اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بپردازد و به دقت شاخص‌های پالایش شده را در دستور کار قرار دهد. به همین دلیل گویه‌های پرسشنامه مستخرج از مؤلفه‌های موجود در مبانی نظری و پیشینه تحقیق بوده‌اند. بدین ترتیب که ابتدا مؤلفه‌های اصلی اثرگذار بر چگونگی و میزان تاب‌آوری گروه‌ها و اقشار جمعیتی استخراج و سپس تبدیل به شاخص شده‌اند. شاخص‌های اولیه احصا شده، از طریق نظرسنجی از خبرگان شامل ۲۰ نفر از متخصصان پالایش شده‌اند. با استفاده از شاخص‌های پالایش شده گویه‌ها تنظیم و پرسشنامه تهیه شده است.

جامعه آماری شامل همه شهروندان دو قوم آذری و کرد در شهرستان ارومیه بوده‌اند. حجم نمونه نیز در این تحقیق با استفاده از فرمول کوکران شامل ۳۵۰ نفر از شهروندان ارومیه بوده است. شیوه نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک بوده است. بدین صورت که بر اساس بلوک‌ها و مناطق و محله‌های انتخابی در شهرستان ارومیه پرسشنامه‌ها، به تناسب جمعیت کرد و آذری در شهرستان ارومیه بین این دو گروه توزیع شده‌اند (جدول شماره ۱).

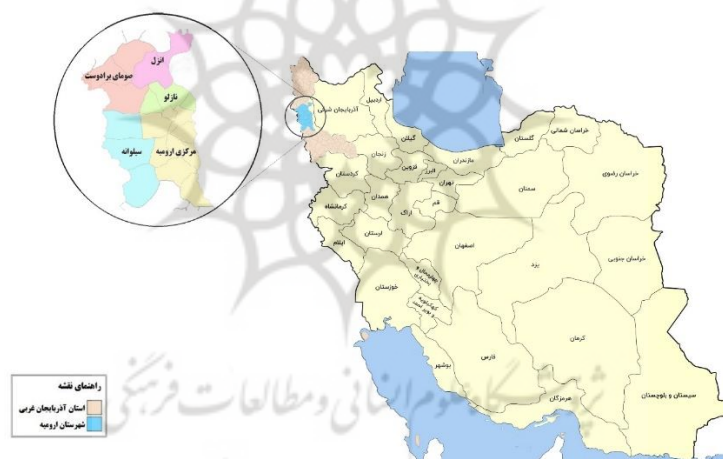
تجزیه و تحلیل داده‌ها به وسیله نرم‌افزار آماری SPSS انجام گرفته است. هم‌چنین برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی استفاده شده است. برای توصیف متغیرها در محاسبه درصدها، توزیع فراوانی و میانگین استفاده شده است. برای محاسبه روایی پرسشنامه، از روش سنجش محتوایی و صوری استفاده شده و نتایج آن نشان داد که سؤالات پرسشنامه معرف شاخص‌های مورد نظر است. در این پژوهش اعتبار سؤالات مربوط به میزان تاب‌آوری دو قوم آذری و کرد در قبال بحران اقتصادی از طریق اعتبار صوری برآورد شد. جهت حصول اطمینان از اعتبار یا روایی پرسشنامه، بعد از تهیه سؤالات، آن‌ها را در اختیار چند متخصص قرار داده، سپس گویه‌های مورد توافق در ابزار اندازه‌گیری لحاظ شد و بقیه مواردی که از نظر صاحب‌نظران ارتباط چندانی با موضوع نداشتند حذف شدند و پرسشنامه از نظر آن‌ها تأیید گردید. هم‌چنین برای تعیین پایایی نیز از روش‌های هم‌بستگی و آلفای کرونباخ استفاده شد که در همه موارد نتایج معنادار تشخیص داده شد. نتایج تحلیل پایایی سنجه‌های پرسشنامه در جدول زیر آمده است که با توجه به بالا بودن ضریب آلفا، ابزار اندازه‌گیری از پایایی نسبتاً بالایی برخوردار است.

جدول ۱. نتایج ضریب آلفای کرونباخ

تعداد گویه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
۴۰	۰/۸۹۱

محدوده مورد مطالعه

شهرستان ارومیه با مساحت ۱۰۵۴۸ هکتار، در منطقه مرزی کشورهای ایران و ترکیه در شمال غربی ایران قرار دارد. این شهرستان از سمت شمال با شهرستان سلماس، از جنوب با شهرستان‌های نقده و اشنویه، از غرب با کشور ترکیه و از شرق با دریاچه ارومیه همسایه است (روستایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۶-۱۱۷). بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، تعداد جمعیت در شهرستان ارومیه بالغ بر ۱۰۴۰۵۶۵ نفر شامل تعداد ۵۲۷۲۷۸ نفر مرد و ۵۱۳۲۸۷ نفر زن در قالب ۳۰۴۳۰۶ عدد خانوار بوده است. از جمعیت مذکور، تعداد ۷۵۰۸۰۵ نفر شهرنشین و ۲۸۹۷۵۵ نفر روستانشین و تعداد ۵ نفر نیز غیر ساکن بوده‌اند. حدوداً ۷۵ درصد جمعیت آذری، ۲۰ الی ۲۲ درصد از کردها و حدود ۲ تا ۳ درصد ارمنی، فارس زبان و آشوری می‌باشند. از لحاظ ترکیب دینی و مذهبی شهر ارومیه نیز، مسلمانان شیعی اکثریت جمعیت شهر را تشکیل داده و اقلیت‌های مذهبی اهل تسنن و مسیحیان ارمنی و آشوری هم بقیه جمعیت شهر را شامل می‌شوند. کردها اهل تسنن و از فرقه‌های شافعی و حنبلی بوده و مسیحیان شهر نیز از شاخه‌های آشوری و ارمنی هستند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵: ۵۶-۵۸).

شکل ۱. موقعیت و تقسیمات سیاسی-اداری شهرستان ارومیه

یافته‌ها

در این پژوهش محققین برای «سنجش و بررسی تطبیقی میزان تاب‌آوری دو قوم آذری و کرد در قبال بحران اقتصادی» پرسشنامه‌ای در دو بخش ۱- مشخصات عمومی، ۲- تکمیل گویه‌های جدول طراحی و توزیع کرده‌اند. همچنین برای سنجش نتایج پرسشنامه، داده‌ها در نرم‌افزار SPSS وزن دهی شده‌اند. در جدول زیر اطلاعات عمومی مشارکت‌کنندگان شامل منطقه سکونت، سن، قومیت، جنسیت، مذهب، وضعیت اشتغال و سطح سواد آمده است:

جدول ۲. مشخصات عمومی مشارکت‌کنندگان

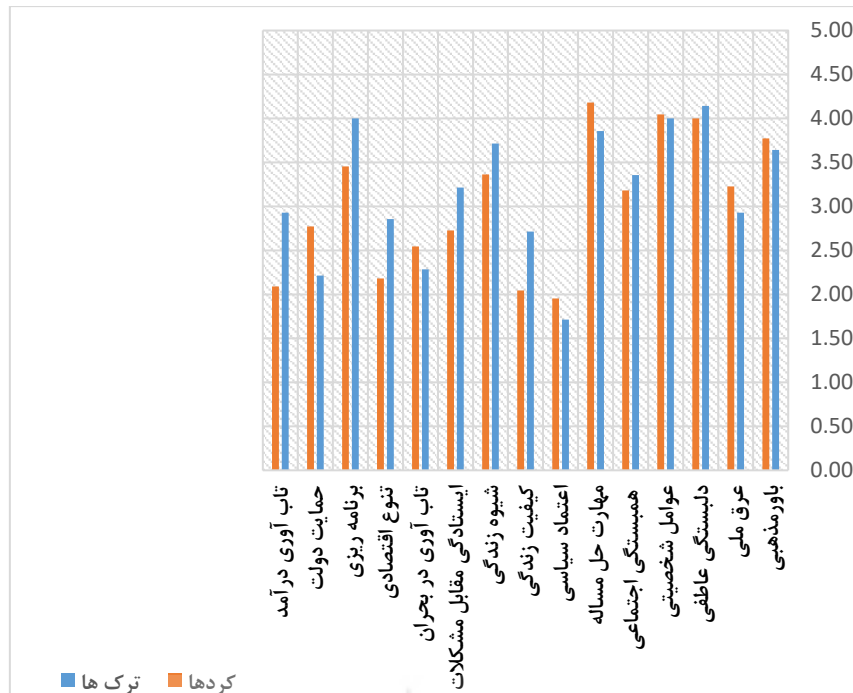
شاخص	تعداد	درصد	شاخص	تعداد	درصد	شاخص	تعداد	درصد
قومیت	آذری‌زبان	۲۳۳	۶۶/۶	مرد	۲۸۴	۸۱/۱	جنسیت	
	کردزبان	۱۱۷	۳۳/۴	زن	۶۶	۱۸/۹		
مذهب	شیعه	۱۸۹	۵۴/۰	شهر	۲۵۷	۷۳/۴	محل سکونت	
	سنی	۱۶۱	۴۶/۰	روستا	۹۳	۲۶/۶		
شغل	آزاد	۸۴	۲۴/۰	زیر دیپلم	۱۵	۴/۳	تحصیلات	
	بیکار	۶۸	۱۹/۴	دیپلم	۷۶	۲۱/۷		
	کارمند	۹۶	۲۷/۴	لیسانس	۱۰۹	۳۱/۱		
	در حال تحصیل	۱۰۲	۲۹/۱	فوق لیسانس	۱۵۰	۴۲/۹		

با توجه به ماهیت داده‌های ترتیبی (مقیاس لیکرت) و محدودیت‌های روش‌شناختی موجود، آزمون Mann-Whitney U به‌عنوان مناسب‌ترین روش آماری برای مقایسه تاب‌آوری گروه‌های قومی آذری و کرد انتخاب شد. Mann-Whitney U با تبدیل داده‌ها به رتبه، ماهیت ترتیبی را حفظ کرده، به نرمالیتی نیاز ندارد و با حجم نمونه نامتعادل (۲۳۳ آذری در برابر ۱۱۷ کرد) سازگار است. این آزمون ضمن ارائه نتایج قابل‌اعتماد ($u = 8750.5$, $p = 0.001$) با استانداردهای روش‌شناختی پژوهش‌های اجتماعی (APA, 2020) مطابقت دارد و اعتبار یافته‌ها را تضمین می‌کند.

پرسش‌های تحقیق در این مقاله عبارت بوده‌اند از این‌که عوامل اثرگذار بر میزان و چگونگی تاب‌آوری دو گروه قومی آذری‌ها و کردهای شهرستان ارومیه کدام‌اند؟ تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو گروه قومی در چگونگی و میزان تاب‌آوری چیست‌اند؟ و با توجه به تفاوت‌های موجود در این زمینه چه راهبردها و راهکارهایی برای پاسخگویی مناسب‌تر به نیازهای آن‌ها می‌توان ارائه کرد؟

عوامل تأثیرگذار بر تاب‌آوری

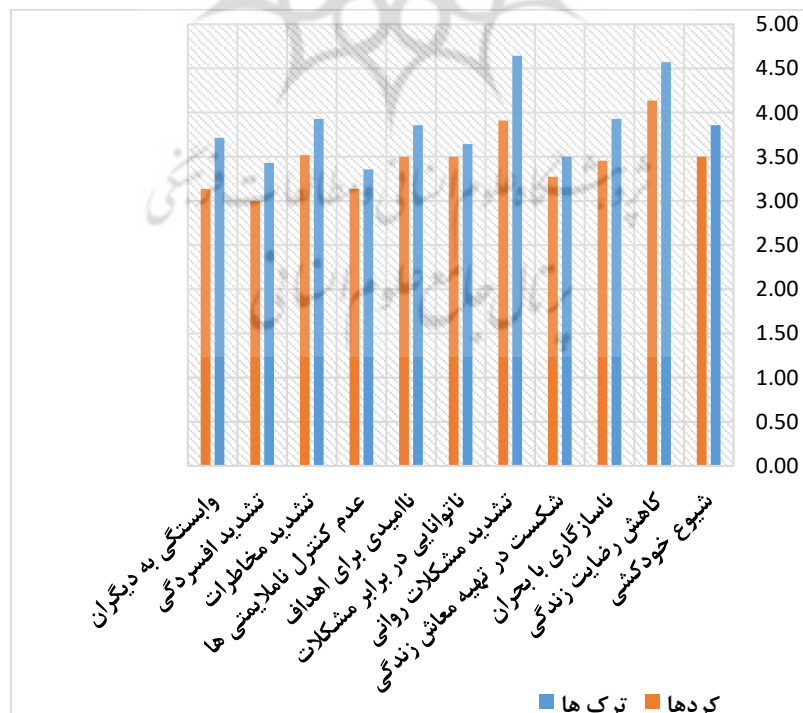
در ارتباط با ماهیت و میزان تاب‌آوری قوم کرد در منطقه مورد مطالعه بر اساس نظر جامعه مشارکت‌کننده در فرآیند پژوهش مشخص شد که میزان تاب‌آوری قوم کرد بر اساس مجموع متغیرهای مورد پژوهش به ترتیب تحت تأثیر عواملی نظیر؛ مهارت‌های حل مسئله، عوامل شخصیتی، دل‌بستگی‌های عاطفی و باورهای مذهبی می‌باشد. این در حالی است که تاب‌آوری قوم آذری در منطقه مورد مطالعه بر اساس نظرات مشارکت‌کنندگان در این پژوهش به ترتیب تحت تأثیر عوامل دل‌بستگی‌های عاطفی، عوامل شخصیتی، برنامه‌ریزی برای تاب‌آوری، مهارت‌های حل مسئله و شیوه زندگی آنان بوده است. این عوامل در نتیجه پیمایش میدانی از سوی مشارکت‌کنندگان، میانگین ارزشی بالاتری را کسب کرده‌اند.

شکل ۲. عوامل مؤثر بر میزان تاب‌آوری اقوام آذری و کرد

میزان تاب‌آوری

در ارتباط با میزان تاب‌آوری دو جامعه آماری پژوهش، نتایج داده‌های پرسشنامه در قالب جدول و نمودارهای زیر ارائه شده است.

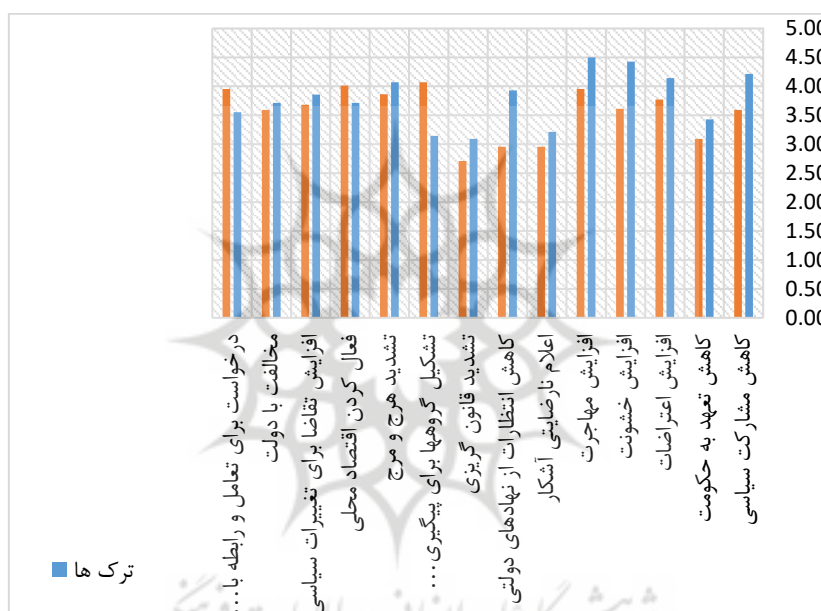

شکل ۳. شاخص‌های سنجش میزان تاب‌آوری اقوام کرد و آذری

نتایج نشان می‌دهد که تاب‌آوری قوم کرد نسبت به آذری در قبال بحران اقتصادی اخیر بیشتر بوده است. در همه شاخص‌های نمودار شامل وابستگی به دیگران، تشدید افسردگی، تشدید مخاطرات، عدم کنترل نا ملایمت‌ها، ناامیدی در اهداف، ناتوانی در برابر مشکلات، تشدید مشکلات روانی، شکست در تهیه معاش زندگی، ناسازگاری با بحران، کاهش رضایت زندگی و شیوع خودکشی، آذری‌ها میانگین عددی بیشتری داشته‌اند. در مجموع میانگین عددی به‌دست‌آمده از این شاخص‌ها برای قوم کرد ۳/۴۵ و برای قوم آذری ۳/۸۵ بوده است. این یافته‌ها حاکی از این است که کردها تاب‌آوری بیشتر در قبال بحران داشته‌اند.

چگونگی تاب‌آوری

این بخش از یافته‌ها مربوط به واکنش‌های اجتماعی و سیاسی قوم آذری و کرد ساکن شهرستان ارومیه در قبال بحران اقتصادی اخیر است که چگونگی تاب‌آوری آن‌ها را نشان می‌دهد:

شکل ۴. واکنش اجتماعی-سیاسی اقوام کرد و آذری

در تکمیل یافته‌های به‌دست‌آمده از بخش قبلی مقادیر به‌دست‌آمده در بخش واکنش‌های اجتماعی-سیاسی برای گزینه‌های مطرح‌شده نشان می‌دهد که قوم آذری در شاخص‌های منفی (ناسازگاری و عدم تاب‌آوری در برابر بحران اقتصادی اخیر) میانگین عددی بیشتری داشته است (۳/۸۳). این شاخص‌ها عبارت‌اند از مخالفت با دولت، افزایش تقاضا برای تغییرات سیاسی، تشدید هرج و مرج، تشدید قانون‌گریزی، کاهش انتظارات از نهادهای دولتی، اعلام نارضایتی آشکار، افزایش مهاجرت، افزایش خشونت، افزایش اعتراضات، کاهش تعهد به حکومت و کاهش مشارکت سیاسی. سه شاخص با جهت مثبت که تاب‌آوری بیشتر را نشان می‌دهند عبارت‌اند از درخواست برای تعامل و رابطه با سایر کشورها، فعال کردن اقتصاد محلی و تشکیل گروه‌ها برای پیگیری مطالبات. در این سه شاخص میانگین عددی به‌دست‌آمده برای کردها بیشتر از آذری‌ها بوده است (۴/۰۱). این یافته‌ها نشان می‌دهد که واکنش قومی آذری نسبت به بحران اقتصادی اخیر شدیدتر و در مقابل واکنش کردها آرام‌تر بوده است.

بحث

مطالعات انجام گرفته در خصوص تاب‌آوری در برابر بحران‌های اقتصادی تاکنون به شکل مقایسه‌ای دو گروه جمعیتی را مورد مطالعه قرار نداده‌اند و یافته‌های آن‌ها عمدتاً در سطح کلی بدون اشاره به مؤلفه‌ها و شاخص‌های مطالعاتی تاب‌آوری مطرح شده است. علاوه بر این در این مطالعات سازه‌های فرهنگی و اجتماعی و سیاسی به عنوان مؤلفه‌های مهم که خود به شاخص‌های جزئی‌تری تقسیم می‌شوند مورد توجه قرار گرفته است. یافته‌های به دست آمده از این مقاله این دو خلأ مطالعاتی را پوشش داده و پنجره جدیدی به روی مطالعات تاب‌آوری باز کرده است.

تحلیل یافته‌های مربوط به عوامل اثرگذار بر میزان تاب‌آوری دو گروه قومی آذری و کرد حاکی از این است که انگاره‌های ذهنی و سازه‌های نهفته در لایه‌های اجتماعی آن‌ها در برخی موارد مشابه و در مواردی متفاوت بوده است. عواملی مانند دل‌بستگی‌های عاطفی، عوامل شخصیتی و مهارت‌های حل مسئله برای هر دو گروه به عنوان عوامل اثرگذار بر تاب‌آوری مشترک بوده است. این مؤلفه‌ها در شهر ارومیه متأثر از تعیین‌کنندگی نقش سازه‌های سنتی در کنشگری افراد است. از سویی خانواده هم به عنوان یک ساختار سنتی و هم مدرن در ایجاد روابط عاطفی و اثرگذاری آن بر میزان تاب‌آوری هر دو گروه قومی تأثیرگذار بوده است. بنابراین می‌توان گفت مانند سایر جوامع، در ایران نیز گذار از جامعه سنتی به مدرن نه تنها باعث کاهش و فرو کاستگی نقش خانواده در کنشگری‌های افراد نشده بلکه آن را نیز تقویت کرده است. تاب‌آوری هر دو گروه قومی آذری و کرد تحت تأثیر روابط عاطفی خانوادگی به عنوان یک مؤلفه مهم بوده است. عوامل شخصیتی و مهارت‌های حل مسئله نیز به عنوان علل اثرگذار بر تاب‌آوری در هر دو گروه قومی وجود داشته‌اند. هر دو عامل از مؤلفه‌های سبک زندگی مدرن هستند که در شهر ارومیه این دو گروه قومی واجد آن می‌باشند. عوامل شخصیتی فراتر از مقیاس محلی و قومی تحت تأثیر فرایندهای جهانی است. استقلال شخصیتی و اصرار بر نائل شدن به هدف از ویژگی‌های زندگی مدرن امروزی است که تاب‌آوری را در این دو گروه قومی متأثر ساخته است. مهارت‌های حل مسئله به مفهوم استفاده از تکنیک‌ها و ابزارهای مدرن برای رسیدن به هدف در وضعیت بحرانی است. هر دو گروه قومی معتقد بوده‌اند که در شرایط وخیم اقتصادی استفاده از اسباب و لوازم مدرن امروزی برای فائق آمدن بر این وضعیت لازم و ضروری است.

اما دو گروه قومی کرد و آذری در یک مؤلفه اثرگذار بر تاب‌آوری متفاوت بوده‌اند. کردها باورهای مذهبی را برای تاب‌آوری‌شان عامل مهمی دانسته‌اند و گفته‌اند آموزه‌های مذهبی آن‌ها در این زمینه مؤثر بوده است. آذری‌ها هرچند که باورهای مذهبی را نفی نکرده‌اند اما تأکید بیش‌تری بر مؤلفه شیوه زندگی داشته‌اند. این مسئله بیش‌تر مربوط به تفاوت‌های مذهبی (سنی و شیعه) این دو گروه قومی در شکل دادن به ماهیت و چگونگی تاب‌آوری بوده است. درحالی‌که شیعیان بیش‌تر معتقد به تقدیر الهی و سرنوشت در زندگی جمعی هستند، سنی‌ها رویکرد عقلانی‌تری به آن دارند و باور مذهبی برای آن‌ها ظرفیتی در جهت اصرار بر تلاش و تداوم در نائل شدن به خواسته‌هایشان در شرایط سخت زندگی بوده است. در واقع باور مذهبی برای آذری‌های شیعی از طریق پذیرش مقدرات الهی در تحمل سختی‌ها و برای کردهای سنی به واسطه نگرش عقلانی (به جای نگاه احساسی شیعه) در جهت احیا و بازسازی شرایط سخت بحرانی بوده است (شکل ۲).

یافته‌های به دست آمده در خصوص میزان تاب‌آوری دو گروه قومی آذری و کرد نشان داده است که کردها نسبت به آذری‌ها تاب‌آوری بیش‌تری در قبال بحران اقتصادی اخیر داشته‌اند. آن‌ها در هر یک از گویه‌های مطرح شده وضعیت بهتری نسبت به آذری‌ها داشته‌اند. در همه شاخص‌های احصا شده این بخش که به صورت گویه در پرسشنامه مطرح شده‌اند آذری‌ها وضعیت نامناسب‌تری از حیث میزان تاب‌آوری داشته‌اند. شیوع خودکشی، کاهش رضایت از زندگی،

ناسازگاری با بحران، ناکامی در تأمین معاش زندگی، تشدید مشکلات روانی، عدم توانایی در برابر مشکلات، ناامیدی برای اهداف، عدم کنترل نامایمات، تشدید مخاطرات، تشدید افسردگی و افزایش وابستگی به دیگران در زمان بحران اقتصادی مهم‌ترین شاخص‌هایی بوده‌اند که در آن‌ها وضعیت کردها نسبت به آذری‌ها بهتر بوده است. این یافته نشان می‌دهد که عوامل شخصیتی، مهارت‌های حل مسائل زندگی و وابستگی‌های عاطفی که بین هر دو گروه قومی به عنوان عوامل اثرگذار بر تاب‌آوری مشترک بودند (شکل ۳) برای گروه قومیتی کرد اثرگذاری بیش‌تری داشته‌اند. آن‌ها همچنین گفته‌اند که با استفاده از باورهای مذهبی تاب‌آوری خود را در قبال بحران اقتصادی اخیر کشور بیش‌تر کرده‌اند.

گسترده‌ی دامنه افسردگی و بیماری‌های روانی یکی از شاخص‌های مهمی است که می‌توان با استفاده از آن به ارزیابی میزان تاب‌آوری پرداخت. یافته‌های به‌دست‌آمده از یک تحقیق ملی در این زمینه یافته‌های این مقاله را تأیید می‌کند. بر اساس نتایج یک تحقیق ملی درباره میزان سلامت روان و بیماری‌های افسردگی و ناامیدی از زندگی، گروه قومی کرد در استان‌هایی مانند کردستان دارای وضعیت مناسب‌تری است. این در حالی است که در همین تحقیق مناطق آذری نشین مانند آذربایجان شرقی و غربی وضعیت مناسبی از این لحاظ ندارند (مهرگان و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۴).

خودکشی به عنوان یک رفتار خشونت‌آمیز فردی از شاخص‌های دیگری است که نشان‌دهنده میزان تاب‌آوری یک اجتماع است. نتایج حاصل از یک تحقیق ملی در خصوص میزان شیوع خودکشی در استان‌های کشور یافته‌های این مقاله را در زمینه این شاخص و مقایسه میزان تاب‌آوری بین دو گروه قومی آذری و کرد تأیید می‌کند. بر اساس یافته‌های این تحقیق در استان‌های کردنشین مانند ایلام و کردستان میزان خودکشی‌ها در فاصله سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ کم‌تر از نصف و یا حتی یک‌سوم استان‌های آذری نشین مانند آذربایجان غربی و شرقی بوده است (جهانی دولت‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۲). بر اساس این نتایج به نظر می‌رسد در سطح ملی نیز اقدام به رفتارهای خشونت‌آمیز مانند خودکشی در بین گروه قومی آذری‌ها بیش‌تر است و با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش ما این مسئله نشانگر دو نوع سازه‌ها و انگاره‌های ذهنی مربوط به تاب‌آوری است که می‌توان در خصوص دو گروه قومی آذری و کرد بیان کرد.

یافته‌های تحقیق هم‌چنین نشان می‌دهد که تاب‌آوری بیش‌تر کردها در قبال بحران اقتصادی اخیر بر چگونگی آن نیز تأثیر داشته به گونه‌ای که سعی کرده‌اند از طریق فعالیت‌های غیر خشونت‌آمیز سازگاری خود را با مشکلات پیش‌آمده بیش‌تر کرده و یا این که برای مقابله با بحران راه‌حلی بیابند. گروه قومی آذری نیز در این زمینه فعالیت‌هایی داشته‌اند اما شاخص‌ها (شکل ۴) نشان می‌دهد که در مقایسه با کردها نسبت به آثار و پیامدهای بحران ناسازگارتر بوده‌اند. این اختلاف حاکی از وجود سازه‌ها، هنجارها و انگاره‌های ذهنی متفاوت در خصوص چگونگی مقابله با بحران اقتصادی اخیر در بین دو قوم آذری و کرد است.

نتیجه‌گیری

سنجش و ارزیابی تاب‌آوری گروه‌های مختلف جمعیتی در جامعه ایران که از تنوع جمعیتی بالایی برخوردار است لازم و ضروری است. با ارزیابی دقیق می‌توان سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کشور را برای اتخاذ سیاست‌های همگون با هر یک از گروه‌های جمعیتی یاری کرد. به عنوان نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش می‌توان گفت ماهیت و میزان تاب‌آوری دو قوم کرد و آذری در برابر بحران اقتصادی متفاوت بوده است و لذا نیازمند اتخاذ سیاست‌گذاری‌های متفاوت برای ترمیم ضعف‌هاست. با توجه به یافته‌ها که در آن‌ها شاخص‌های منفی واکنشی در برابر بحران در قوم کرد نسبت به آذری‌ها کم‌تر و شاخص‌های مثبت بیش‌تر بود می‌توان نتیجه گرفت که تاب‌آوری کردها در برابر بحران اقتصادی بیش‌تر بوده است. واکنش‌های سیاسی قوم کرد در برابر بحران اقتصادی نسبت به آذری‌ها هم در حجم و هم در شدت کم‌تر از

آذری‌ها بوده است. واکنش‌های اجتماعی قوم کرد به‌خصوص در شاخص‌های تشکیل گروه‌ها برای پیگیری مطالبات، فعال کردن اقتصاد محلی، افزایش مهاجرت، کاهش تعهد به حکومت و تشدید قانون‌گریزی در قوم کرد از قوم آذری بیش‌تر بوده است. سازگاری بیش‌تر کردها در قبال بحران اقتصادی اخیر خود را در واکنش‌های منطبق بر ساختارهای سیاسی و اجتماعی جامعه نشان داده است. در جهت عکس گروه قومی آذری که تاب‌آوری کم‌تری در برابر بحران اقتصادی داشته است واکنش‌های آشکارتر، ساختارشکن‌تر و تندتری از خود بروز داده است. یافته‌های این مقاله به شکل معناداری این تفاوت را بین این دو گروه قومی تأیید کرده است. این تفاوت معنادار حاکی از وجود انگاره‌ها، سازه‌ها و هنجارهای قومی متفاوت در خصوص مسئله تاب‌آوری این دو قوم در برابر بحران‌های اقتصادی است. نتایج به‌دست‌آمده مبنی بر وجود تفاوت‌های معنادار بین دو قوم مورد مطالعه بیش از هر چیز لزوم بازنگری جدی در سیاست‌های اتخاذشده برای مقابله با بحران‌ها را در کشور ضروری می‌سازد.

به‌عنوان راهبرد برآمده از یافته‌ها می‌توان گفت که اتخاذ سیاست‌های یکسان و مشابه برای برخورد با بحران‌ها و به‌خصوص با هدف افزایش میزان تاب‌آوری در پهنه وسیع جغرافیایی ایران نادرست است. در سیاست‌گذاری‌های کلان تاب‌آوری در مقابل بحران‌ها باید به تفاوت‌های اجتماعی و فرهنگی قومیت‌ها و به‌خصوص خلیات فردی و اجتماعی، سبک زندگی و کنش‌های متفاوت آن‌ها در قبال بحران‌ها توجه شود. در کنار این مسئله برنامه‌ریزی برای توسعه و افزایش سرمایه اجتماعی و رضایت از زندگی و تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی گروه‌های مختلف اجتماعی با لحاظ کردن تفاوت‌های آن‌ها لازم و ضروری است. در ادامه این مطالعه، می‌توان با مطالعه تطبیقی همه گروه‌های قومی در ایران الگوی جامع تاب‌آوری گروه‌های جمعیتی ایران را در برابر بحران‌ها طراحی و در اختیار سیاست‌گذاران کشور قرار داد.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

افضلی، رسول. (۱۴۰۱). *بحران‌های سیاسی - اجتماعی زمین‌لرزه در ایران (بررسی پیامدهای سیاسی - اجتماعی زمین‌لرزه احتمالی تهران)*. چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

باستانی، مژده؛ محمدنیای قرائی، فاطمه؛ استادی، مریم و رضایی، محمدرضا. (۱۴۰۲). بررسی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی با رویکرد تاب‌آوری اجتماعی: مرور سیستماتیک. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، ۵۵ (۳)، ۱۴-۱.

<https://doi.org/10.22059/JHGR.2022.338200.1008449>

- بهرامی، فرشاد و همتی، مرتضی. (۱۳۹۹). منظر تاب‌آوری: مفهومی غیرمنظری، بررسی و ارزیابی تعاریف موجود در حوزه تاب‌آوری منظر، مرور فشرده ادبیات نظری. نشریه منظر، ۱۲(۵۰)، ۴۹-۴۰. <https://doi.org/10.22034/manzar.2020.218060.2032>
- پورباقریان، مصطفی و کاشیان، عبدالمحمد. (۱۴۰۲). تأثیرپذیری تاب‌آوری اقتصادی ایران از کاهش سهم نفت در صادرات. پژوهشنامه بازرگانی، ۲۷(۱۰۷)، ۱۳۸-۱۰۷. <https://doi.org/10.22034/ijts.2023.1989256.3789>
- جعفری، عباس. (۱۳۶۳). شناسنامه جغرافیای طبیعی ایران. چاپ اول، تهران: گیتاشناسی.
- جهانی دولت‌آبادی، اسماعیل؛ عشایری، طاهّا و شیر، محمد. (۱۴۰۲). بررسی رابطه شاخص‌های کلان اقتصادی با نرخ خودکشی در استان‌های کشور: تحلیل ثانویه آمارهای ۱۳۹۰-۱۴۰۰. فصلنامه پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۲(۳)، ۶۲-۴۱. <https://doi.org/10.22108/SRSPI.2023.138482.1921>
- خدامرادی، صادق؛ مداحی، محمدابراهیم؛ احدی، حسن؛ بشارت، محمدعلی و مظاهری تهرانی، محمدمهدی. (۱۴۰۰). مقدمه بر مفهوم‌پردازی تاب‌آوری فرهنگی. فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۱۱(۳۸)، ۲۹۷-۲۷۶.
- روزنتال، اوریل و پیجنبرگ، برت. (۱۳۸۳). مدیریت بحران و تصمیم‌گیری، سناریوهای مبتنی بر شبیه‌سازی. ترجمه حسین حسینی، نشریه سیاست دفاعی، ۱۲(۴۶)، ۱۴۳-۱۳۵.
- رضایی، محمدرضا؛ سرائی، محمدحسین و بسطامی‌نیا، امیر. (۱۳۹۵). تبیین و تحلیل مفهوم «تاب‌آوری» و شاخص‌ها و چارچوب‌های آن در سوانح طبیعی. فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران، ۶(۱)، ۴۶-۳۳.
- رضایی، محمدرضا. (۱۳۸۹). تبیین تاب‌آوری اجتماعات شهری به‌منظور کاهش اثرات سوانح طبیعی (زلزله)؛ مطالعه موردی: کلان‌شهر تهران. رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، به راهنمایی علی عسگری و مشاوره اکبر پرهیزکار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- رمضانی، مریم؛ موسوی چهرمی، یگانه؛ معلمی، مژگان و شریف‌مقدسی، علی‌رضا. (۱۴۰۱). تأثیر ابعاد توسعه پایدار بر آسیب‌پذیری و تاب‌آوری اقتصاد ایران با رویکرد نظریه گراف. مجله پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، ۱۲(۴۷)، ۳۶-۱۵. <https://doi.org/10.30473/egdr.2021.57046.6112>
- روستایی، شهرپور؛ حکیمی، هادی و علیزاده، شیوا. (۱۳۹۹). سنجش عدالت فضایی شاخص‌های کمی و کیفی مسکن در حوزه‌های شهری (مطالعه موردی: شهر ارومیه). فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۲(۳)، ۱۰۲۹-۱۰۰۹. <https://doi.org/10.22059/JHGR.2019.255578.1007679>
- زیاری، کرامت‌اله و کانونی، رضا. (۱۴۰۰). تحلیل ساختاری تاب‌آوری اجتماعی در چهارچوب حکمروایی شایسته شهری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهر اردبیل). فصلنامه آمایش فضا و ژئوماتیک، ۲۵(۳)، ۹۱-۵۹.
- شاکری بستان‌آباد، رضا؛ مهدیار اسماعیلی، محمدرضا و صالحی کمرودی، محسن. (۱۴۰۰). تاب‌آوری اقتصادی بخش کشاورزی ایران. تحقیقات اقتصاد کشاورزی، ۱۳(۴)، ۵۹-۴۱. <https://doi.org/10.30495/jae.2021.20982.2000>
- عابدی، روح‌اله و شاه‌محمدی، محمد. (۱۴۰۴). نقش تاب‌آوری اجتماعی در مدیریت بحران‌های اجتماعی. فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های امنیت داخلی، ۳(۱)، ۱۶۴-۱۳۰.
- عزیزی، علیرضا؛ زارع، هاشم و مقیمی اسفندآبادی، حسن. (۱۴۰۰). واکنش تاب‌آوری اقتصادی در برابر شوک‌های اقتصادی در ایران. فصلنامه اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۱۰(۳۶)، ۲۴۵-۲۲۷.
- علیزاده، شیوا؛ شقاقی شهری، وحید و الفتی، ناصر. (۱۴۰۲). بررسی اثر اقتصاد مقاومتی (تاب‌آوری اقتصادی) بر درآمدهای مالیاتی در استان‌های ایران. فصلنامه مطالعات اقتصاد بخش عمومی، ۲(۳)، ۲۵۰-۲۳۳. <https://doi.org/10.22126/PSE.2023.9420.1051>
- محدث اردبیلی، ابوالفضل و سلطان‌زاده، سپیده. (۱۳۹۹). تاب‌آوری، تعاریف، نظریه‌ها و کاربردها (یک مرور نظام‌مند). فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، ۳(۲۸)، ۳۷۶-۳۵۳.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۸). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵. چاپ اول، تهران: انتشارات مرکز آمار ایران.
- مهرگان، نادر؛ رشید، خسرو؛ قاسمی‌فر، ثمینه؛ سهرابی وفا، حسین و قاسمی‌فرد، نصرت‌الله. (۱۳۹۸). سنجش سلامت روان در استان‌های ایران به کمک منطق فازی. فصلنامه رویش روان‌شناسی، ۸(۵)، ۱۹۲-۱۸۷.

میرزائی، مجتبی؛ کرمانی، مهدی؛ صدیق اورعی، غلامرضا و اصغریور ماسوله، احمد رضا. (۱۴۰۱). رابطه الگوی کنش اقتصادی و تاب‌آوری در مواجهه با بحران. نشریه جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۳(۲)، ۹۳-۱۱۶. <https://doi.org/10.22108/JAS.2022.130949.2194>

References

- Abedi, R; & Shahmohammadi, M. (2025). The Role of Social Resilience in Managing Social Crises. *Journal of Internal Security Studies*, 3(1), 130-164. [in persian]
- Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related? *Progress in Human geography*, 24(3), 347-364. <https://doi.org/10.1191/030913200701540465>.
- Afzali, R. (2022). *Political-Social Crises of Earthquakes in Iran (An Examination of the Political-Social Consequences of Potential Earthquakes in Tehran)*. First Edition, Tehran: University of Tehran Press. [in persian]
- Aldrich, D. P; & Meyer, M. (2015). Social capital and community resilience. *American Behavioral Scientist*, 59(2), 254-269. <https://doi.org/10.1177/0002764214550299>.
- Alizadeh, S; Shaaqi Shahri, V; & Olfati, N. (2023). Investigating the Effect of Resistance Economy (Economic Resilience) on Tax Revenues in Iranian Provinces. *Journal of Public Sector Economics Studies*, 2(3), 233-250. <https://doi.org/10.22126/PSE.2023.9420.1051>, [in persian]
- Azizi, A; Zarei, H; & Moqimi Esfandabadi, H. (2021). Economic Resilience Reaction to Economic Shocks in Iran. *Journal of Islamic Economics and Banking*, 10(36), 227-245. [in persian]
- Bahrami, F; & Hemmati, M. (2020). Resilient Landscape: A Non-Visual Concept, A Review and Evaluation of Existing Definitions in Landscape Resilience, A Concise Review of Theoretical Literature. *Manzar Journal*, 12(50), 40-49. <https://doi.org/10.22034/manzar.2020.218060.2032> [in persian]
- Bastani, M; Muhammadniaye Qara'i, F; Ostadi, M; & Rezaei, M. (2023). Examination of Participatory Planning Components with a Social Resilience Approach: A Systematic Review. *Journal of Human Geography Research*, 55(3), 1-14. <https://doi.org/10.22059/JHGR.2022.338200.1008449>, [in persian]
- Bastanifar, I; & Shirkhani, A. (2025). A dynamic economic resilience model: a case study of a regional integration organisation in Eurasia. *Journal of Economic Integration*, 40(1), 157-179. <https://doi.org/10.11130/jei.2024044>
- Berkes, F; Colding, J; & Folke, C. (2002). *Navigating Social-ecological systems: building resilience for complexity and change*. edition 1, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511541957>.
- Briguglio, L; Cordina, G; Farrugia, N; & Vella, S. (2009). Economic vulnerability and resilience: concepts and measurements. *Oxford development studies*, 37(3), 229-247. <https://doi.org/10.1080/13600810903089893>.
- Canetti, D; Waismel-Manor, I; Cohen, N; & Rapaport, C. (2013). What does National Resilience Mean in a Democracy? Evidence from the United States and Israel. *Armed Forces & Society*, 40(3), 1-17. <https://doi.org/10.1177/0095327X12466828>.
- Christopherson, S; Michie, J; & Tyler, P. (2010). Regional resilience: theoretical and empirical Perspectives. *Cambridge Journal of Regions Economy and Society*, 3(1), 3-10. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsq004>.
- Cutter, S. L; Barnes, L. R; Berry, M; & Burton, C. G. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change*, 18(4), 598-606. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.07.013>.
- Davis, I; & Izadkhah, Y. O. (2006). Building resilient urban communities. *Open House International*, 31(1), 11-21. <https://doi.org/10.1108/OHI-01-2006-B0002>.
- Folke, C. (2006). Resilience: The emergence of a perspective for socio-ecological systems analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253-267. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002>.
- Godschalk, D. R. (2003). Urban hazard mitigation: Creating resilient cities. *Natural Hazards Review*, 4(3), 136-143. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)1527-6988\(2003\)4:3\(136\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)1527-6988(2003)4:3(136)).

- Gotham, K. F; & Powers, B. (2015). Building Resilience: Social Capital in post-Disaster Recovery. *Contemporary Sociology: A Journal of Reviews*, 44(1), 30-31, <https://doi.org/10.1177/0094306114562201a>.
- Hao, X; & Qu, J. (2023). The role of financial drivers on regional economic resilience: Does information technology level matter? *Journal of Information Economics*, 1(2), 1-25. <https://doi.org/10.58567/jie01020001>.
- Herreria, E; Byron, I; Kancans, R; & stenekes, N. (2008). *Water 2010: Assessing dependence on water for agriculture and Social resilience*. edition 1, Canberra: Bureau of Rural Sciences.
- Hu, X; Li, L; & Dong, K. (2021). What matters for regional economic resilience amid COVID-19? Evidence from cities in northeast China. *Cities*, 120(4), 103440. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103440>
- Iranian Statistical Center. (2020). *Detailed Results of the 2016 Population and Housing Census*. First Edition, Tehran: Iranian Statistical Center Press. [in persian]
- Jafari, A. (1984). *The Identification of Natural Geography of Iran*. First Edition, Tehran: Geographical Publishing. [in persian]
- Jahani Dolatabadi, E; Ashayeri, T; & Shiri, M. (2023). Examining the Relationship Between Macroeconomic Indicators and Suicide Rates in Iranian Provinces: Secondary Analysis of 1390-1400 Statistical Data. *Journal of Strategic Social Issues Research*, 12(3), 41-62. <https://doi.org/10.22108/SRSPI.2023.138482.1921>, [in persian]
- Kamandari, M; Ajza Shokohi, M; & Rahnama, M. (2018). Spatial analysis of social indicators resilience of urban areas in four districts of the Kerman City. *Urban Social Geography*, 5(2), 69-85. <https://doi.org/10.22103/JUSG.2019.1970>.
- Kimhi, S. (2014). Levels of resilience: Associations among individual, community and national resilience. *Journal of health psychology*, 21(2), 164-170. <https://doi.org/10.1177/1359105314524009>.
- Kimhi, S; & Eshel, Y. (2009). Individual and public Resilience and Coping with Long-Term Outcomes of war. *Journal of Applied Biobehavioral Reasearch*, 14(2), 70-89. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9861.2009.00041.x>.
- Kiss, B; McCormick, K; & Wamsler, C. (2019). *Resilience through nature-based solutions: Governance and implementation*. edition 1, Publisher: Routledge.
- Khodamoradi, S; Madahi, M; Ahadi, H; Besharat, M; & Mozaffari Tehrani, M. (2021). Introduction to the Conceptualization of Cultural Resilience. *Journal of Strategic Studies in Public Policy*, 11(38), 276-297. [in persian]
- Maguire, B; & Cartwright, S. (2008). *Assessing a community's capacity to manage change: A resilience approach to social assessment*. edition 1, BRS Publication Sales.
- Maguire, B; & Hagan, P. (2007). disasters and communities: understanding social resilience. *Australian Journal of emergency management*, 22(2), 16-20.
- McLellan, A. B; & Elran, M. (2010). *Proceedings of the first International Symposium on Societal Resilience*. edition 1, The Homeland Security Studies and Analysis Institute.
- Mileti, D; & Noji, E. (1999). *Disasters by Design: A Reassessment of natural Hazards in the United States*. edition 1, Publisher: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/5782>.
- Mehregan, N; Rashid, K; Ghasemifar, S; Sohrabi Vafa, H; & Ghasemifard, N. (2019). Measuring Mental Health in Iranian Provinces Using Fuzzy Logic. *Journal of Psychology and Development*, 8(5), 187-192. [in persian]
- Mirzaei, M; Kermani, M; Sadegh Ouraee, G; & Asgarpour Masouleh, A. (2021). Relationship Between Economic Action Models and Resilience in the Face of Crisis. *Journal of Applied Sociology*, 33(2), 93-116. <https://doi.org/10.22108/JAS.2022.130949.2194>, [in persian]
- Mohaddes-e- Ardabili, A; & Sultan-Zadeh, S. (2020). Resilience, Definitions, Theories, and Applications (A Systematic Review). *Journal of New Research in Humanities*, 3(28), 353-376. [in persian]
- Norris, F. H; & Stevens, S. P. (2007). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities and Strategy for Disaster Readiness. *American journal of community psychology*, 41(1-2), 127-150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>.

- Pede, E. (2020). *Planning for Resilience: New Paths for Managing Uncertainty*. edition 1, publisher: Springer cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-17262-6>.
- Pimm, S. L. (1984). The complexity and stability of ecosystems. *Nature*, 307(5949), 321-326. <https://doi.org/10.1038/307321a0>.
- Pourbagherian, M; & Kashian, A. (2023). The Impact of Economic Resilience in Iran Due to the Reduction of Oil Share in Exports. *Business Research Journal*, 27(107), 107-138. <https://doi.org/10.22034/ijts.2023.1989256.3789>, [in persian]
- Ramazani, M; Mousavi Jahromi, Y; Mo'alemi, M; & Sharif-Moqdasi, A. (2021). The Impact of Sustainable Development Dimensions on Vulnerability and Resilience of Iran's Economy with the Graph Theory Approach. *Journal of Growth and Economic Development Research*, 12(47), 15-36. <https://doi.org/10.30473/egdr.2021.57046.6112>, [in persian]
- Rezaei, M. (2010). Explanation of Urban Communities Resilience to Reduce the Effects of Natural Disasters (Earthquake); A Case Study of Tehran Metropolis. Ph.D. Dissertation in Geography and Urban Planning, Supervised by Ali Asgari and Consulted by Akbar Parhizkar, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran. [in persian]
- Rezaei, M; Sara'i, M; & Bastami-Nia, A. (2016). Explanation and Analysis of the Concept of "Resilience" and Its Indicators and Frameworks in Natural Disasters. *Journal of Disaster Prevention and Management*, 6(1), 32-46. [in persian]
- Rose, A. (2004). Defining and measuring economic resilience to disasters. *Disaster Prevention and Management an international journal*, 13(4), 307-314. <https://doi.org/10.1108/09653560410556528>.
- Rosenthal, U; & Pijnenburg, B. (2004). Crisis Management and Decision-Making: Scenarios Based on Simulation. Translated by Hossein Hosseini, *Defense Policy Journal*, 12(46), 135-143. [in persian]
- Roustaei, S; Hakimi, H; & Alizadeh, S. (2020). Measuring Spatial Justice of Quantitative and Qualitative Housing Indicators in Urban Areas (A Case Study of Urmia City). *Journal of Human Geography Research*, 52(3), 1009-1029. <https://doi.org/10.22059/JHGR.2019.255578.1007679>, [in persian]
- Shakeri Bostanabad, R; Mahdiyar Esmaeili, M; & Salehi Kamroudi, M. (2021). Economic Resilience of Iran's Agricultural Sector. *Agricultural Economics Research*, 13(4), 41-59. <https://doi.org/10.30495/jae.2021.20982.2000>, [in persian]
- Shi, C; & Lu, J. (2024). Unlocking economic resilience: A new methodological approach and empirical examination under digital transformation. *Land*, 13(5), 1-20. <https://doi.org/10.3390/land13050621>.
- Sutton, J; Medez, P; & Arku, G. (2025). Regional economic resilience and post-crisis growth paths: hysteresis and homeorhesis. *Journal of Economic Geography*, 1-18. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbaf034>.
- Torres-Lima, P; Lee Pinel, S; & Conway-Gómez, K. (2019). Adaptive Governance for Resilience of Peri-Urban Socioecological Systems: Re-thinking Urban Transformation. In book: Urban Resilience for Risk and Adaptation Governance, *Springer Nature*, 43-58. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76944-8_4.
- Twigg, J. (2007). *Characteristics of a Disaster-resilient Community: A Guidance Note*. edition 1.
- Ziari, K; & Kanouni, R. (2021). Structural Analysis of Social Resilience within the Framework of Good Urban Governance with a Foresight Approach (Case Study: Ardabil City). *Journal of Spatial Planning and Geomatics*, 25(3), 59-91. [in persian]